

K. KROMAN, J. N. MADVIG OG
GEORG BRANDES

AF

VALDEMAR HANSEN

Kristian Kroman, der i mere end en Menneskealder, 1884–1922, var Professor i Filosofi ved Københavns Universitet, offentliggjorde Aaret før sin Død nogle Ungdomserindringer, „Fra studenttiden“, i Erik Rindoms „Minder fra Studenterdagene“ (1924). Ingen som har læst Kromans Bidrag vil kunne glemme hans varme begejstrede Skildring af J. N. Madvig og hans Hjælp i kritiske Øjeblikke i Kromans Liv. Det var jo Madvig, som klarede Skærene, da Professor Rasmus Nielsen i 1877 nægtede at optræde som Opponent ved Kromans Disputats. Og senere, da det drejede sig om Kromans Besvarelse af en Prisopgave, stillet af Videnskabernes Selskab, var det atter Madvig, som reddede Situationen, da Kroman kort før Fristens Udløb opdagede, at hans Arbejde maatte skrives om fra Grunden af. „Saa forlænger vi Fristen, eller udsætter Opgaven en Gang til,“ sagde Madvig, der var Videnskabernes Selskabs Præsident. Og paa den Maade blev Kromans Hovedværk „Vor Naturerkjendelse“ (1883) skrevet og belønnet med Guldmedaljen. Ikke underligt at Kroman omtaler Madvig med den største Taknemmelighed. Men mærkelig er unægtelig Konstellationen Madvig-Kroman, den klassiske Filologs Repræsentant par excellence og „Stokfilologernes“ Fjende Nr. 1.

Naturligvis var der ogsaa Lighedspunkter: Klarhed og Præcision elskede de begge; derfor var de begge kritisk stemte overfor Fænomener som Hegelianismen og f. Ex. den Filosofi, som Rasmus Nielsen forkyndte („den nielsen-schmidtske selvbehagelige Taage-Tro“, som Madvig udtrykte sig). – Kroman søger da ogsaa i sit pædagogiske Hovedværk „Om Maal og Midler for den højere Skoleundervisning“ (1886), der drog stærkt til Felts mod den ensidigt filologisk-historiske Studenterexamen, at undtage Madvig fra Kritikken: „Selvfølgelig vilde det dog være i højeste Grad uretfærdigt, om man vilde udtale dette i Form af Bebrej-

delsler til den Mand, hvem det danske Skolevæsen skylder saa meget. Til ham bør alene rettes en Taksigelse og en Beundring over, at han formaede at udrette alt det, han i Virkeligheden gjorde, over at han formaede at give det rationelle Element det Indpas, det fik, over at han allerede den Gang vovede at give de moderne matematisk-naturvidenskabelige Discipliner et saa stort Raaderum ved Siden af de filologiske. Det er min faste Overbevisning, som jeg siden skal søge at begrunde, at vi i Virkeligheden, naar vi ville reformere vort højere Skolevæsen, intet bedre kunne gjøre end føre Geheimeraad Madvigs Skoleplan af 1850 femogtredive Aar frem i Tiden.¹⁾ – Hvad Madvig vilde mene om Kromans pædagogiske Reformarbejde, faar vi ikke at vide, da han døde 1886. Men at Madvig fulgte Kromans filosofiske Studier med varm Sympati, har vi tidligere Vidnesbyrd om. Han udtalte f. Ex., som det fremgaar af Dekanatspapirerne for 6.9.1876, i Anledning af en Ansøgning om et Stipendium: „Jeg anser ubetinget Kroman for den, der har underkastet sig den strengeste Prøve og efter Magisterkonferensen arbejdet stærkest i videnskabelig Retning.“ – Ved Kromans Disputats 10.11.1877 optraadte Madvig selv som Opponent ex auditorio. Han sagde, da Kroman en Dag traf ham med Kants „Kritik der reinen Vernunft“ i Haanden: „Jeg repeterer min filosofi for med større hæder at kunne være med ved Deres disputats.“ – I det hele taget var Madvig jo netop ikke „Stokfilolog“, men søgte, som hans Erindringer viser og som f. Ex. Høffding²⁾ har fremhævet, at undgaa at være „ekklusiv Filolog“, bl. a. ved Fordybelse i filosofiske Studier. Paa den Maade stræbte han efter „at forene Tankens Trang til Klarhed med Følelsens Inderlighed og Kærlighedskravet“.

Foruden den almindelige filosofiske Holdning, Trangen til Klarhed, som var fælles for dem begge, tror jeg der kan nævnes endnu et Omraade, hvor Madvig og Kroman kunde mødes, i Bedømmelsen af „Halvfjerdsernes Mænd“ særlig Georg Brandes. I den Henseende har E. Spang-Hanssens Bog „Oskar Siesbye og hans Breve“ (1948. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning 206) givet vigtige Oplysninger om Madvigs Holdning. Denne kommer f. Ex. frem i følgende Brev fra Madvig til J. L. Ussing 17.3.1872³⁾: „Af hvad der ellers er foregaaet ved Universitetet, er vel det Vigtigste, idet det staar i Forbindelse med store og udover Universitetet gaaende Interesser, den ved Brandes' Forelæsninger og hans Ansøgning om Ansættelse som extraordinær Docent vakte Overvejelse, i hvilken jeg jo under Facultetets og Consistorii Omraade maatte tage min Deel og bidrog til, at *denne* Ansøgning stille faldt fra; men gamle Hauchs Død har jo atter fremkaldt Spørgsmaalet og gjort det mere brændende. Jeg skal forsvare den *videnskabelige* Frihed og aldrig gjøre en positiv

christelig Erkjendelse til Betingelse for en Ansættelse ved Universitetet, men jeg skal ligesaa bestemt modsætte mig fræk og overfladisk Spot, bag hvilken jeg hverken seer alvorlig Forskning eller dybere ethisk Følelse, uden hvilken al Æsthetik er tom Leg. Ministeren [Hall] er ganske bestemt paa ikke at ansætte Brandes paa de Forudsætninger, der nu fore-

K. Kroman. Fotografi fra 1870erne.

ligge; men Støi vil der vel blive, og destoværre en Kamp, hvori jeg i det Ringeste maa gjøre Front mod to Sider eller tre; thi ligesom Kaadheden staaer baade theologisk Zelotismus og den nielsen-schmidtske selvbehagelige Taage-Tro.“ Resultatet af sine Undersøgelser vedrørende den udviklede Sag samler Spang-Hanssen saaledes: „Det er mærkeligt, at det har kunnet undgaa Samtidens og Eftertidens Opmærksomhed, at Madvig som Fakultetets stærkeste Personlighed har maattet have en afgørende Stemme i Spørgsmaalet om Brandes' Ansættelse ved Universitetet.“⁴⁾

Om Kromans Stilling til Georg Brandes kan man faa visse Oplysninger ved at læse hans Dagbogsoptegnelser, der er opbevarede paa Det kongelige Bibliotek (Ny kgl. Samling 685. 8°). Disse Optegnelser bestaar af

nogle smaa Hefter, forsynede med Nummer (1-22, dog mangler Hefte 14), samt nogle løse Blade med Udkast til Afhandlinger eller Foredrag. Indholdet af Optegnelserne er Udtog af Bøger, som læses, Kommentarer dertil, selvstændige Reflexioner o. l. Sjældent derimod private Oplevelser. Dog af og til moralske Opstrammere: „Hvorfor læser jeg ikke flittigere til Examen . . . naar jeg nu skal sluge det Kram alligevel?“ (Optegnelse fra 1868). Alt i alt faar man nu Indtryk af en umaadelig Flid, en umættelig Kundskabstørst og en Iver for at samle paa den kostbare Tid, saa det f. Ex. kun var med stor Betænkelighed den unge Mand indlod sig paa den Luxus at gaa paa Volden Store Bededags Aften. Her er en aandelig Appetit som hos den unge Georg Brandes, der jo har skildret sit rige Ungdomsliv i Bogen om Julius Lange.

Optegnelserne begynder 1. April 1867, da Kroman var 21 Aar, og fører en Snes Aar frem i Tiden. K. Kroman var 1866-69 beskæftiget med at læse til Studenterexamen paa egen Haand, efter at han i 1865 havde taget Lærerexamen paa Jonstrup Seminarium. Dér var hans Hovedinteresser Naturfag og Matematik; men under de frie Forhold, han nød, mens han læste til Artium, blev han meget optaget af Litteratur, Æstetik og Filosofi. Shakespeare, Oehlenschläger, Poul Møller og Søren Kierkegaard tog meget af hans Tid og drog ham bort fra Examenslæsningen; og da han endelig 1869 blev Student („Det var Shakespeares Skyld, det varede saa længe“, siger han), var han klar over, at han vilde studere Filosofi.

Optegnelserne fra 60erne og 70erne viser, hvor optaget han var af æstetiske Interesser. Han gennemplejer Hegels Æstetik; derefter Heibergs „Metriske Bemærkninger“, læser Lessings Laokoon o. s. v. Da der for 1870-71 blev stillet en Prisopgave i Æstetik, gik han i Gang med en Besvarelse. Han fik dog ingen Pris, og det vigtigste Resultat var, bortset fra en Masse æstetisk Læsning, at Kroman kom i nærmere Berøring med Brøchner, som vandt hans Hjerte, hvad man bl. a. kan se af hans smukke Skildring i Brickas Dansk biografisk Lexikon. – Samtidig med at Kroman paa Regensen arbejdede paa sin Magisterkonferens (i Filosofi med Psykologi som Hovedfag), plejedes stadig de æstetiske Interesser. Han gør Udtog af Georg Brandes' „Æstetiske Studier“ (1868). Han føres (formodentlig gennem Brandes' Disputats om Taine 1870) til nærmere Beskæftigelse med Taines Bøger: hans L'intelligence, som omtales med stærkt Forbehold i Optegnelserne, og hans Forelæsninger om Kunst, som Kroman sammen med A. Nyholm oversætter Stykker af 1873-74: „Kunstens Filosofi“; „Den italienske Kunsts Filosofi“; „Om Idealet i Kunsten“.

Vi ser da ogsaa i Optegnelserne Kommentarer baade til Taines og

Brandes' Værker. Undertiden blot hentydningsvis: „Jeg tror ubetinget paa den klare Tanke, men ikke paa den frie Tanke“ (23.5.1872). – Om „Hovedstrømningerne“: „Det er en kæk og flot Tone, der gaar igjennem Bogen, lidt drengagtig kaad sommetider, men det trænger Landet ogsaa til“ (20.2.73). – „Taine modbeviser blot ved Rhetorik. Men det er bril-lant Rhetorik“ (10.3.73). Lidt senere: „Taine er i det hele ikke Tænder, men kun en vittig Iagttager“; og fremdeles: „Var Omgivelserne alt, saa burde Taine ikke skrive en Linie; thi det vilde jo strax blive exclusiv fransk fra 1860. Nej, Omgivelserne gjør, at jeg gaar til Bal i Kjole og til Exercitz i Uniform, men jeg vedbliver at være K.K.“ – Heller ikke Brandes kan staa for nærmere Undersøgelse. Februar 74: „G. Brandes: Reaktionen i Frankrig. Matterede end de foregaaende Strømninger.“ – 17.6.1875: „Lidenskabelig og videnskabelig Sandhed (Brandes, Martensen)... Saaledes vil jeg altsaa ogsaa den frie Tanke, men for mig er Brandes' Tanke ligesaa svinebunden af hans Lyster, Sympatier o. s. v., som Martensens eller Grundtvigs.“

Efter at Kroman 1874 havde taget Magistergraden, gik han i Gang med en Disputats („Om Sjælens Existens“); men stadig spøger Taine og Brandes i hans Hoved. 17.6.1875: „Kors! Hvis jeg à la Taine tegnede en Filosof fra Hegels Tid! Læste nogle Sætninger af en saadan Fyr og af Stilen konstruerede Manden, tog Brandes' Beskrivelse af Romantikken med og saa gik videre!“ – 7.7.1875: „Turde jeg f. Ex. slaa Gnister af Martensen, Brandes, Steen og Wilkens samtidig med at jeg talte fortrolig med dem, det vilde hjælpe.“ – 14.11.1875: „Hvem tror i Virkeligheden paa Martensen eller Brandes uden meget svage Hoveder?“ Samme Dato: „Mennesket kan og skal ikke undvære Dogmet; thi det vil og skal handle og maa derfor have en paa alle Hovedpunkter færdig Livsanskuelse; kun paa enkelte Punkter kan denne faas hos Videnskaben; Resten maa hentes hos Lidenskaben, Troen; men man forvirrer baade Tro og Viden, naar man med Vold og Magt gjør Videnskaben færdig, for at den tilsyneladende skal kunne yde det; man opnaar derved kun at faa en lidenskabelig Videnskab, men ingenlunde en videnskabelig Livsanskuelse. Det er nu engang Videnskabens Ejendommelighed, at den kun vil have tanke-begrundet Sandhed og kan taale aabne Problemer uden at lukke dem af til Dogmer. Jeg siger alt dette for at komme ud af den romantiske Afslut-tethed og faa Filosofien videnskabelig = Naturvidenskaben. Min Tanke-gang er ikke ny. Se Brøchner om Sokrates. Ikke Kierkegaard og ikke Kant, men Sokrates har opfundet den. Lad Brandes tro, at hans Sofa-læsning er videnskabelig; den exacte Videnskab maa gjennemskue denne Naiviteten.“ Endelig 17.11.1875: „Brandes er dog et Bæst. Hans Skrifter

egne sig bedst paa Grund af deres lette, uvidenskabelige Karakter til Sofa-læsning for „Dannede“ o: Folk, som ere ganske i hans Kløer, Folk, som ikke veed, at Kant, Lotze, Helmholtz endnu holde paa Sjæl og Gud. Hvem „tror paa“ lidenskabelige, hysteriske Digtere og Literater.“

Kroman konstaterer 3.11.1875, at han har en Meningsfælle i H.S.Vodskov: „I Dag var der i Dagbladet en ganske fornuftig Anmeldelse af Høffdings Filosofier [Værkerne „Filosofien i Tyskland efter Hegel“ og „Den engelske Filosofi i vore Dage“] af H.V(odskov). Han har de samme

ning hvortil disse Ord paa Mening
 Brandes er dog et Brev. Hans Skriftes egne sig betød paa Grund af
 deres lette uvidenskabelige Karakter til Sofa-læsning for „Dannede“, o: Folke
 som er ganske i hans Kløer, Folk, som ikke ved, at Kant, Lotze
 Helmholtz (og Helmsvit er den eneste Vid) endnu holde paa Sjæl og Gud.
 Hvem „tror paa“ lidenskabelige hysteriske Digtere og Literater.
 Helmholtz: Men maa ikke opmærksom . . . indskott er en hel Theori
 om Tro og Viden = Portrales, den eneste vid.

Optegnelse af K. Kroman 17.11.1875 (NkS. 685. 8°).

Meninger om Tro og Viden som jeg.“ – Kroman kunde have tilføjet, hvad han vel ikke dengang vidste: „Han har de samme Meninger om Brandes som jeg“ – sml. H.S.Vodskovs „Spredte Studier“, som først udkom 1884.

En Optegnelse af 5.6.1875 tyder paa, at Kroman tænkte paa at give en kritisk humoristisk Behandling af visse Samtidige: „Cl.Wilkens Erkjendelsens Problem. Bogen er forsaavidt original, som Forf. har opfundet en ganske ny Sort Dogmatisme, som kunde kaldes den affecterte. At han (Wilkens) som alle Dogmatikere tror sig kritisk, er en Selvfølge. Kunde have Lyst til at skrive nogle Lessingske Breve om den danske Filosofi. Alt er saa affectert og dogmatisk, ligeledes naivvigtigt. Intet er nyt . . . Nej, der maa rodes op; der maa skrives en humoristisk Tordentale med Lessingsk og Poul Møllersk Ærlighed. Ikke tør, men drøi naturlig. Jeg maa have Mottoer af P.Møller, Lessing, Mill. Eller Kant og Mill og heller ikke glemme Kierkegaards Virksomhed.“ – De lessingske Breve kom desværre ikke; men Disputatsen, der kom 1877, fik Mottoer af Kierkegaard, Stuart Mill og Kant; og der er i Bogen Hib baade til Wilkens og til Georg Brandes, der fik følgende Hilsen: „Men hvortil al denne Tale? Eller kan Du da ikke indse, at vi selvfølgelig alle ere ganske enige om, at man som Dr. Brandes theoretisk lærer, skal holde sin Tro udenfor Videnskaben for

ikke at faa halvfjerdsindstve forskellige Sandheder, men at vi ikke destomindre Allesammen, som samme Doktor ligeledes lærer os, bestandig mod vor Villie indsmugle den, hvor vi se vort Snit?"⁵⁾

Som Madvig og som Vodskov fandt Kroman da, at Georg Brandes, naar han vejedes som Videnskabsmand, var for let. Han saa i den unge Brandes en højt begavet Mand, ogsaa en lovende Videnskabsmand, der imidlertid blev forkvaklet ved Tilhængernes Holdning: Hvem kan vel, naar han tilbedes som en Gud, undgaa at tabe Ligevægten? – Og m. H. t. det saakaldte moderne Gennembrud var Kromans Anskuelse denne: Der skete i Halvfjerdserne ikke et Gennembrud af noget nyt, tværtimod en stadig Gliden ned ad Skraaplanet i Fortsættelse af, hvad der i Grunden var „Romantik“, en Retning, hvor „Lidenskabene var døbt“, som Kierkegaard udtrykte det, men hvor rolig Eftertanke og etisk Holdning manglede. J. P. Jacobsen er Romantik, om end i Efteraarsfarver, medens den Oehlenschlägerske Romantik var foraaersgrøn og afbalanceret ved dansk Lune: det var Kromans Syn paa Halvfjerdserne, som han ofte udviklede i sine Foredrag. –

Der er dog et Par Omraader, hvor Kroman og Brandes har kunnet mødes. De var begge dybt paavirkede af Søren Kierkegaard; de har begge skrevet skønne Ting om ham. Og de elskede begge det danske Sprog, og Kærligheden blev gengældt. Vilh. Andersen siger jo, at det er Georg Brandes, som har skabt den danske litterære Arbejdsprosa. Og Kroman hævder – i Modsætning til adskillige nyere Filosofer og Skribenter „at Videnskabens Sprog skal være Normalmenneskets Sprog; ellers fornærmes Videnskaben og gjøres fra almeen til particulær, til de Lærdes Privatloier“ (Optegnelse fra 1871); og selv har han vist, at der kan skrives smukt og klart paa Dansk om de sværeste filosofiske Spørgsmaal.

¹⁾ Kroman: Om Maal og Midler. S. 15–16. – ²⁾ H. Høffding: Oplevelse og Tydning, 1918. S. 210–224. – ³⁾ Additamenta 1013. 4°. (Kgl. Bibl.). – ⁴⁾ Spang-Hanssen: Oskar Siesbye. S. 45. – ⁵⁾ Kroman: Den exakte Videnskabs Indlæg i Problemet om Sjælens Existens. S. 174–175.